

KLYS strategi för arbete med frågor relaterade till artificiell intelligens

Innehåll

Inledning.....	2
Bakgrund	2
Syfte.....	2
Vision	3
Beskrivning av området för strategin	3
KLYS AI-nätverk	3
Kulturskarpares villkor i nuläget.....	4
Strategiska områden.....	4
Budskap	5
Aktiviteter	6
Förhållningssätt	6
Målgrupper.....	7
Samarbetspartners	7
Vissa frågor om AI och upphovsrätt	7

KLYS – EN SAMLAD RÖST FÖR SVERIGES KULTURSKAPARE

Sveriges Författarförbund, Dramatikerförbundet, Svenska Journalistförbundet, Läromedelsförfattarna, Konstnärernas Riksorganisation, Svenska Tecknare, Svenska Fotografers Förbund, Föreningen Svenska Tonsättare, SKAP, Federationen Svenska Musiker, Fackförbundet Scen & Film, Sveriges Scenkonstregissörer, Oberoende Filmares Förbund, Unionen- fackklubben vid SR, SVT och UR

Inledning

Bakgrund

Artificiell intelligens (AI) är ingenting nytt och används redan i varierande grad som verktyg i yrkesverksamma kulturskapares egna konstnärliga och kreativa processer. Utvecklingen går dock snabbt och AI kommer successivt att förändra arbetsuppgifter inom de flesta yrken framöver. Vissa yrken riskerar att försvinna, andra omformas och nya skapas.

Vi ser tydligt att AI används i allt större utsträckning och att den ibland ersätter eller använder sig av det mänskliga skapandet. Konstnärliga och litterära verk och prestationer utnyttjas i stor omfattning som träningsdata för så kallad generativ AI, utan tillstånd från berörda upphovspersoner och utövande konstnärer och utan att de får skälig ersättning för nyttjandet. Stora värden skapas åt AI-företagen som rättighetshavarna inte får del av. AI riskerar på så sätt att ersätta kulturskapares arbets- och uppdragstillfällen och att minska möjligheterna för dem att kunna följa sina verk och prestationer, och att kunna ta betalt för sitt arbete.

Det finns därför stora utmaningar för yrkesverksamma kulturskapare med den pågående AI-utvecklingen, men också för samhället i stort. Om vi lämnar över kultur- och samhällsutvecklingen till maskiner förlorar vi kontrollen över berättelsen om människan och det mänskliga. Ett fritt och oberoende konst- och kulturliv – som är förutsättningen för en hållbar utveckling – kommer då inte att kunna upprätthållas. Det är endast människor som kan tolka och kommentera historien och samtiden, och som kan ha konstnärliga visioner om framtiden. Maskiner kommer aldrig att kunna vara empatiska och ha förmåga att sätta sig in i andra människors perspektiv. Det är summan av *människors* konstnärliga och kulturella aktiviteter som skapar kulturen och därmed formar samhällsutvecklingen.

AI handlar i stor utsträckning om ekonomisk effektivitet och inte om att skapa ett mångfasetterat konstnärligt och litterärt innehåll av god kvalitet. AI må fungera väl inom vissa samhällsområden som hjälpmedel och ersättare av avgränsade arbetsuppgifter, men är sämre anpassat till konstens och kulturens särskilda förutsättningar.

Under det senaste året har möjligheterna för var och en att genom AI-verktyg såsom ChatGPT och Midjourney ta del av AI-genererade verk fullkomligt exploderat. Det är delvis därför som debatten om AI i förhållande till kulturskapares villkor dragit i gång på allvar först nu.

Syfte

Syftet med strategin är att höja kunskapen om AI inom KLYS och kulturskaparkollektivet, och att tydliggöra KLYS förhållningssätt och budskap när det gäller AI i relation till kulturskapares villkor. Strategin är ett levande och dynamiskt dokument vars innehåll kan komma att justeras över tid beroende på teknisk, politisk och rättslig utveckling på området.

Vision

Vår vision är att yrkesverksamma kulturskapare ska ha goda ekonomiska och sociala villkor, där såväl yrkeskompetens som upphovsrätt och yttrandefrihet respekteras, även i en framtid där artificiell intelligens i allt högre grad kommer att användas inom kultur- och medieområdet. AI kommer att vara ett viktigt verktyg och hjälpmedel för yrkesverksamma kulturskapare i konstnärliga och litterära processer, men ska inte ersätta mänskligt skapande, som även fortsättningsvis är helt nödvändigt för det personliga och intellektuella uttrycket. Vid användning av konstnärliga och litterära verk i så kallad AI-inlärning samt vid processandet i AI-systemet som sådant, ska upphovsrätten respekteras fullt ut och i möjligaste mån licensieras, till exempel genom kollektiva licensieringssystem såsom avtalslicenser via kulturskaparnas egna organisationer, så att kulturskapares ekonomiska och ideella rättigheter tas till vara.

Beskrivning av området för strategin

Artificiell intelligens påverkar och kommer att påverka yrkesverksamma kulturskapares villkor på ett ingripande sätt. Det gäller såväl arbetstillfällena och verktyg/hjälpmiddel i det skapande och kreativa arbetet, som upphovsrättigheter, integritet, säkerhet, transparens, etik, bland annat. Alla konstområden och kultur- och mediebranscher är berörda, men än så länge i något olika utsträckning och på olika sätt.

Fokus för strategin och därmed för KLYS arbete på området kommer att vara politiskt påverkansarbete, på såväl nationell som internationell nivå. Flera politikområden berörs, däribland kultur- och mediepolitik, arbetsmarknadspolitik och näringspolitik, vilket innebär att flera departement bör adresseras i dessa frågor – i första hand kulturdepartementet, justitiedepartementet, arbetsmarknadsdepartementet och näringsdepartementet.

KLYS AI-nätverk

KLYS arbetsutskott fattade vid sin planeringskonferens i januari 2023 beslut om att tillsätta ett nätverk inom KLYS för AI-frågor, med uppgift att ta fram en strategi för KLYS AI-arbete.

KLYS AI-nätverk tillsattes under våren 2023 och har, utöver framtagande av en strategi, till uppgift att samla kunskap och erfarenheter kring AI kopplat till kulturskapares villkor och besvara frågorna: Hur påverkar AI de olika yrkesgrupperna inom KLYS? Vad görs inom respektive konstområde/organisation på AI-området? Vad kan KLYS ha för roll när det gäller AI-relaterade frågor?

Ett första möte i AI-nätverket ägde rum den 22 april 2023, där varje organisation/ konstområde fick svara på ovanstående frågor. Denna sammanställning (se minnesanteckningar) utgör grunden för denna strategi. Vid mötet kunde konstateras att alla KLYS yrkesgrupper påverkas av AI, men på olika sätt och i olika utsträckning.

De flesta organisationer arbetar med frågan om AI i någon form. Många enskilda medlemmar är oroliga när det gäller arbetstillfällena och rättigheter, men samtidigt nyfikna på vad AI kan erbjuda i form av arbetsverktyg och hjälp i den konstnärliga och kreativa processen.

Det råder enighet om behovet av omvärldsbevakning, kunskapshöjning, samordning och politiskt påverkansarbete från KLYS i AI-frågor.

För att ta arbetet inom ramen för strategin vidare kommer en mindre, operativ arbetsgrupp att tillsättas bland KLYS medlemsorganisationer för att konkretisera och verkställa KLYS aktiviteter på området. Denna arbetsgrupp ska ha en nära koppling och tät dialog med KLYS AI-nätverk. I en sådan arbetsgrupp bör representanter från KLYS medlemsorganisationer ingå så att balans mellan de olika konstområdena i KLYS uppnås. Beslut om vilka som ska ingå i arbetsgruppen fattas av KLYS arbetsutskott. Mandatet gäller för ett år.

Kulturskapares villkor i nuläget

Yrkesverksamma kulturskapare har sedan länge en utsatt position på arbetsmarknaden och har ofta tuffa ekonomiska och sociala villkor. Anställningarna är få i branschen och de flesta frilansar som egenföretagare eller genom visstids- och projektanställningar som arbetstagare, ibland genom dessa i kombination. Inkomsterna kan variera kraftigt över tid men ligger i genomsnitt lägre än för arbetsmarknaden i övrigt. Många kulturskapare behöver därför ta andra jobb vid sidan av det konstnärliga för att kunna försörja sig. Kulturarbetsmarknaden var en av de branscher som drabbades hårdast under pandemin. De kriser som följt efter pandemin har dessutom lett till att löner, ersättningar och arvoden pressas ned, trots att en ny upphovsrättslagstiftning nu kräver att skäliga ersättningar alltid ska betalas när kulturskapares skyddade verk och prestationer licensieras och används.

Mot denna bakgrund innebär AI-utvecklingen ännu en stor utmaning för kulturskapares situation och möjligheter att verka på en sund och balanserad marknad. Genom AI försvinner inte bara arbetstillfällen, utan också möjligheterna att ta betalt för sitt arbete.

Strategiska områden

- **AI och upphovsrätt** – Vad säger gällande rätt? I vilken omfattning är gällande inskränkningar tillämpliga i AI-sammanhang? Hur kan upphovsrättsligt skyddade verk licensieras för användning i AI-sammanhang, i första hand vid input som träningsdata? Behöver upphovsrätten ändras eller tydliggöras?
- **AI och transparens** – Hur kan kulturskapare och kulturskaparorganisationer följa sina verk och prestationer i AI-sammanhang och få information om när och hur de används i AI-system?
- **AI och integritet** – Hur kan kulturskapares personlighet och integritet skyddas? Till exempel röst- och bildanvändning i AI-sammanhang.
- **AI och sysselsättning** – Hur och i vilken omfattning ersätts och kommer yrkesverksamma kulturskapares uppdrag och arbetsuppgifter att ersättas av AI?

Budskap

- **Värna och förtydliga upphovsrätten i förhållande till AI och framhålla vikten av starka kulturskaparorganisationer och upphovsrättssällskap samt breda avtalslösningar i AI-sammanhang** (utvecklas nedan under avsnittet *Vissa frågor om AI och upphovsrätt*)
 - Upphovspersoners och utövande konstnärers ekonomiska rättigheter måste respekteras och skyddas när de används i AI-system, till exempel genom uttryckliga tillstånd och skäliga ersättningar.
 - Licensiering måste möjliggöras och stödjas.
 - Inskränkningen för text- och datautvinning i DSM-direktivets artikel 4 ska inte kunna tillämpas för att använda upphovsrättsskyddade verk och prestationer som input för att utveckla generativ AI, eftersom det strider mot den så kallade trestegsregeln. AI-företagen bör ha en skyldighet att erhålla tillstånd från rättighetshavare före användningen.
 - Transparenskrav ska gälla för att säkerställa skälig, rimlig och rättvis AI-användning och ersättning.
 - Upphovspersoners och utövande konstnärers ideella rättigheter måste respekteras. Vem som är skapare till ett verk/prestation eller avsändare av ett budskap är också ett viktigt medborgar- och konsumentintresse. Det måste även i AI-sammanhang vara möjligt att urskilja upphovsperson/utövare och avsändare av alster och information.
 - Juridiskt ansvar bör åläggas AI-företag/operatörer för åtgärder och output som kränker upphovspersoners och utövares rättigheter.
- **Värna yttrandefrihet och demokrati samt de kulturpolitiska målen i förhållande till AI** – konstnärlig frihet, konstnärlig kvalitet och kulturell mångfald måste skyddas och främjas även i AI-sammanhang
 - Värna tillgång till konst och kultur av god kvalitet för fler - ett allt större AI-genererat kulturellt utbud kan bli ett stort demokratiskt problem på så sätt att de som inte har råd med mänskligt skapade verk och prestationer får hålla till godo med ett billigare, mer likriktat AI-genererat innehåll.
 - Främja så kallad *discoverability*, det vill säga upptäckbarhet och synliggörande av en mångfald av konstnärliga uttryck, i AI-sammanhang.
- **Framhålla värdet av mänskligt skapande av konstnärliga och litterära uttryck, som aldrig kan ersättas av AI**
 - AI är bara ett verktyg i det mänskliga skapandets tjänst. Detta synsätt bör ligga till grund för internationella och nationella juridiska dokument på området.

Aktiviteter

Omvärldsbevakning av och kunskapsinhämtning om:

- Lagstiftningsprocesser kopplade till AI, till exempel EU:s AI Act (en EU-förordning som förhandlas inom EU), tolkning och tillämpning av DSM-implementeringen i förhållande till AI, den pågående inskränkingsutredningen i förhållande till AI. Implementeringen av Unescos rekommendation om AI och etik.
- Politiska utspel om AI, till exempel motioner i riksdagen.
- Rättsfall och pågående rättsprocesser på området, till exempel pågående *class actions* i USA och aktuellt rättsfall i Tyskland.
- Teknisk utveckling, olika AI-hjälpmiddel och verktyg som tas fram på marknaden.
- Värdekedjorna inom det kulturella ekosystemet, vilket bör ske branschvis, för att bedöma var de stora riskerna finns och för att identifiera licensieringspunkter. Detta arbete bör ske av medlemsorganisationer i samverkan inom respektive konstområde.

Kunskapsinhämtning och omvärldsbevakning kommer att ske bland annat genom att bjuda in föredragshållare i form av akademiker inom juridik och teknik.

Samordning:

- Framtagande av beskrivning av hur kulturskapare inom olika områden påverkas av AI.
- Framtagande av gemensam ordlista/begreppsapparat för internt bruk.
- Framtagande av tydliga budskap om vad kulturskaparkollektivet vill när det gäller AI, som kan användas i olika utspel och ställningstaganden från kulturskaparkollektivet i förhållande till ovanstående lagstiftnings- och rättsprocesser.

Påverkansarbete:

- Politikerkontakter; möten och seminarier där KLYS informerar politiker i dessa frågor och framför ovanstående budskap.
- Deltagande i och arrangemang av seminarier och samtal om AI som anordnas i olika sammanhang.

En gemensam lagringsyta kommer att upprättas för att alla i KLYS AI-nätverk/KLYS medlemsorganisationer ska kunna komma åt relevanta dokument i arbetet.

Förhållningssätt

- Samla kunskap och expertis, ”veta vad vi pratar om”.
- Se både möjligheter och hot; vara konstruktiva genom att erbjuda avtalslösningar, men varna för negativa effekter när det gäller AI:s påverkan på till exempel kulturell mångfald, konstnärlig frihet, konstnärlig kvalitet och kulturskapares villkor.
- Följa utvecklingen och helst ligga steget före.
- Visa nyfikenhet och vara lösningsinriktade, föreslå smidiga lösningar, till exempel genom kollektiv rättighetsklarering.

Målgrupper

- KLYS medlemsorganisationer och deras medlemmar
- Yrkesverksamma kulturskapare generellt
- Politiker och beslutsfattare inom berörda politikområden och på olika nivåer
- Arbets- och uppdragsgivare som anlitar yrkesverksamma kulturskapare
- Användare av upphovsrättsligt skyddade verk och prestationer, såväl offentliga som privata, inte minst tech-/AI-företag
- Media, såväl traditionella som sociala

Samarbetspartners

För att få bättre genomslag i arbetet bör KLYS undersöka möjliga samarbetspartners att samverka med i AI-frågor.

Förslag till sådana: TCO och LO, Bonus Copyright Access, andra rättighetshavargrupper, producenter/utgivare, AI-företag, myndigheter som Patent- och registreringsverket och Konstnärsnämnden, akademien/forskarvärlden, Kungliga biblioteket.

Vissa frågor om AI och upphovsrätt

- *Angående användning av upphovsrättsskyddade verk som input*

Upphovsrättsskyddade verk och prestationer kopieras numera i stor utsträckning för att användas som input vid utveckling av generativa AI-system. Vissa tolkar den allmänna inskränkningen för text- och datautvinning i 2 kap. 15 a § upphovsrättslagen (URL) som en rätt att genomföra denna användning, och underlåter därför att inhämta uphovspersoners och utövande konstnärers tillstånd och erlagga skälig ersättning. Men KLYS är av uppfattningen att inskränkningens innehåll och omfattning av vissa har missuppfattats och att den *inte* kan tillämpas för att använda upphovsrättsskyddade verk och prestationer för att träna och utveckla generativ AI, eftersom det strider mot den så kallade trestegsregeln.

- *Angående upphovsrättsligt skydd för ett generativt AI-systems output*

När det gäller upphovsrättsligt skydd för output kan skydd endast uppstå i de fall som den mänskliga skaparen använder det generativa AI-systemet som ett verktyg eller hjälpmedel som en oväsentlig del av en större kreativ process. Däremot sker inget mänskligt skapande när endast en prompt eller några knapptryck leder till det slutgiltiga resultatet. Då är det ett generativt AI-systems autonoma och adaptiva funktioner som dominerar produktionsprocessen och slutresultatet beror inte på någon fysisk persons fria och kreativa val. Originalitet i prompttexten i sig (instruktionerna till AI-systemet) kan inte överföras till outputen och kan därmed inte användas som argument för att outputen är ett verk.

- *Angående införande av ett sui generis-skydd för output som ej utgör verk eller prestation i upphovsrättslagens mening*

Frågan är om det bör införas ett närstående skydd för AI-genererad output, likt det som finns för databaser eller för fotografisk bild? När det gäller databasskyddet kan det redan idag vara aktuellt för den investering som sker för anskaffning, verifiering eller arrangemang av data/innehåll, men det förutsätter att anskaffningen skett på legal väg. När det gäller skyddet för fotografisk bild har det sin särskilda historiska förklaring som en konsekvens av att lagen om fotografisk bild avskaffades 1994 och att fotografiskyddet – med bland annat ett nytt närstående rättsligt skydd för fotografier – flyttades in i upphovsrättslagen. De övriga producenträttigheterna, exempelvis skyddet för ljud- och bildupptagningar, som förekommer i 5 kapitlet upphovsrättslagen, har investeringsskydd som syfte.

KLYS anser inte heller att det finns några övertygande skäl för att införa ett sådant (investerings)skydd, varken till förmån för den som utvecklat ett generativt AI-system eller för den som använt sig av ett generativt AI-system. Här ger databasskyddet det skydd som behövs för otillåtna utdrag och återanvändning av en väsentlig del av innehållet, medan upphovsrätten ger rättighetshavarna skydd för nyttjanden av deras material utan tillstånd.

- *Förtydligande av EU:s DSM-direktiv och ny svensk upphovsrättslagstiftning*

När det gäller inskränkningen i DSM-direktivets artikel 4 bör det klargöras att den inte innebär att upphovsrättsligt skyddade verk och prestationer kan användas för maskininlärning vid generativ AI utan tillstånd från och skälig ersättning till berörda rättighetshavare. Ett sådant klargörande bör göras på såväl europeisk, som nationell nivå.